

ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

ЯРОЩУК Ірина Дмитрівна

УДК 371.15+33.001

**ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ
ДО ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ
У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Тернопіль – 2010

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
ЧАЙКА Володимир Мирославович,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
декан Інституту педагогіки і психології.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
ГУРЕВИЧ Роман Семенович,
Вінницький державний педагогічний
університет імені Михайла Коцюбинського,
директор Інституту математики, фізики
і технологічної освіти;

доктор педагогічних наук, професор
ГУШУЛЕЙ Йосип Миколайович,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
професор кафедри трудового навчання.

Захист відбудеться 24 вересня 2010 р. о «12» годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д58.053.03 у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка за адресою: зала засідань (каб. № 30), вул. М.Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027.

Із дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка за адресою: вул. М.Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027.

Автореферат розісланий 21 серпня 2010 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г.М. Мешко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Підвищення ефективності підготовки майбутніх економістів із високим рівнем знань, умінь і навичок професійного спілкування є одним із чільних завдань вищої освіти України. Розвиток новітніх форм господарювання та безпосередні зв'язки підприємств із закордонними партнерами зумовлюють необхідність удосконалення професійної комунікативної компетентності, яка є важливою умовою розвитку і регулювання інноваційної діяльності установи. Вочевидь постає потреба реорганізувати систему освіти таким чином, щоб здобуті майбутнім економістом у ВНЗ професійні та комунікативні знання забезпечили можливість орієнтуватися в сучасних ринкових тенденціях для систематизації та узагальнення прогресивного економічного досвіду, прогнозування темпів економічного зростання, підвищення ефективності функціонування підприємства.

Згідно з вимогами Болонської конвенції і Загальноєвропейських рекомендацій з гуманітарної освіти науково-педагогічний колектив ВНЗ економічного профілю повинен розробити та вдосконалити інтегровані навчальні плани та програми таким чином, щоб підготувати фахівця, здатного застосовувати свої знання у сфері економіки, обґрунтовувати результати аналітичних досліджень, формулювати рекомендації щодо вдосконалення фінансового механізму підприємства та держави тощо. Проте часто на практиці виявляється, що випускники-економісти не готові творчо та результативно реалізовувати комунікативну функцію. Наявність такої проблемної ситуації спричинюється низкою суперечностей між тенденціями розвитку української економіки та слабкою готовністю молодих фахівців відповідати запитам ринку праці; між соціальним замовленням держави на фахівців із вищою економічною освітою, які повинні володіти вмінням ведення професійного діалогу, та недостатнім орієнтуванням освітніх структур на формування комунікативної компетентності студентів; між стереотипністю організації навчального процесу ВНЗ економічного профілю, зміст якого здебільшого відображає специфіку дисциплін фахової підготовки, та недооціненим значенням циклу гуманітарних дисциплін як важливої складової змісту підготовки особистості сучасного фахівця.

Запорукою розв'язання цих суперечностей у ВНЗ економічного профілю є синтез гуманітарних дисциплін та предметів циклу професійної підготовки. Такий підхід стане передумовою високого рівня професійних комунікативних умінь і навичок, реалізація яких зумовить розвиток конкурентоспроможності та професійної майстерності майбутнього фахівця, забезпечить ефективність перебігу ділових переговорів, дискусій, нарад і може стати визначальним фактором у системі міжособистісної професійної взаємодії із замовниками чи партнерами підприємства.

Підготовка майбутніх фахівців до ефективного виконання професійних комунікативних завдань набуває особливого значення з огляду на те, що професійне спілкування реалізовує не

лише комунікативні, але й специфічні функції, які пов'язані з особливостями економічної діяльності суб'єктів господарювання.

Концептуальні ідеї вдосконалення підготовки студентів у вищих навчальних закладах представлені у працях Р. Гуревича, Й. Гушулея, І. Зязюна, В. Кравця, В. Сластьоніна, А. Степанюк, Г. Терещука, М. Фіцули, В. Чайки та ін. Шляхи підвищення рівня підготовки майбутніх фахівців різних галузей до професійного спілкування охарактеризовані у наукових доробках В. Бондаренка, Ю. Жукова, Н. Крилової, О. Тарнопольського та С. Кожушко, Н. Тоцької та у дисертаційних роботах К. Богатирьова, Л. Гапоненко, С. Коломієць, О. Куліш, Н. Логутіної, Л. Морської, Л. Савенкової. Праці А. Абрамової, А. Журавльова, Т. Любімової, Г. Полякової та ін. присвячені розв'язанню проблеми невідповідності рівня готовності майбутніх економістів кваліфікаційним характеристикам професії, що пов'язано з недостатнім забезпеченням зв'язку змісту навчальних курсів із практичною діяльністю суб'єктів господарювання.

Проте, незважаючи на значний науковий доробок у цій сфері, названі напрямки досліджень не вичерпують усього кола проблемних питань. Зокрема дискусійною залишається проблема визначення педагогічних умов удосконалення підготовки майбутніх економістів до професійного спілкування у процесі вивчення гуманітарних дисциплін.

Недостатня теоретична розробка та важливе практичне значення зазначених положень в умовах розвитку сучасної системи освіти в Україні зумовили вибір теми наукового дослідження «Підготовка майбутніх економістів до професійного спілкування у процесі вивчення гуманітарних дисциплін».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка і є складовою частиною наукової теми «Теоретико-методичні основи професійної підготовки фахівців в умовах реалізації ідей Болонської угоди» (державний реєстраційний номер 0108U000536). Тема дисертації затверджена на засіданні вченої ради Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (протокол № 6 від 22.01.2008 р.) та узгоджена в бюро ради з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології в Україні (протокол № 3 від 25.03.2008 р.).

Мета та завдання дослідження. *Метою* дисертаційної роботи є обґрунтування та експериментальна перевірка педагогічних умов підготовки студентів ВНЗ економічного профілю до професійного спілкування у процесі вивчення гуманітарних дисциплін.

Реалізація мети дослідження зумовлює об'єктивну необхідність розв'язання таких *завдань*:

- на основі аналізу наукової літератури з'ясувати сутність і структуру професійного спілкування економіста, удосконалити професіограму економіста з позиції ділової комунікації;
- конкретизувати структуру професійного спілкування, критерії і показники визначення

рівнів готовності майбутнього фахівця до професійного спілкування;

–розробити теоретичну модель підготовки майбутніх економістів до професійного спілкування у процесі вивчення гуманітарних дисциплін як прототип професійного становлення;

–визначити й експериментально перевірити педагогічні умови підготовки майбутніх економістів до професійного спілкування у процесі вивчення гуманітарних дисциплін.

Об'єктом дослідження є професійна підготовка студентів вищих навчальних закладів економічного профілю.

Предметом дослідження є педагогічні умови підготовки майбутніх економістів до професійного спілкування в освітньому процесі вищої економічної школи.

Методи дослідження. Під час дослідження теоретичних аспектів процесу підготовки майбутніх економістів до професійного спілкування та виявлення факторів, що впливають на його ефективність, використано такі *методи* наукового дослідження:

–теоретичні (для визначення теоретико-методологічних аспектів дослідження, побудови моделі): аналіз наукових, документальних джерел із використанням інтерпретації, систематизації, узагальнення зібраної інформації, синтез, абстрагування, аналогія, індукція та дедукція, групування, класифікація, моделювання;

–емпіричні (для виявлення рівня сформованості готовності майбутніх економістів до професійного спілкування у процесі вивчення гуманітарних дисциплін): педагогічне спостереження, бесіда, тестування, анкетування, метод експертних оцінок, системний та функціональний аналіз;

–експериментальні (для перевірки ефективності педагогічних умов підготовки майбутніх фахівців до феномена, що досліджується): педагогічний експеримент;

–статистичні (для обробки результатів експериментального дослідження): методи кількісної і якісної обробки експериментальних даних, математичної статистики.

Теоретико-методологічною основою дослідження стали основні положення і висновки фундаментальних теорій та концепцій: гуманістичної філософії, психології і педагогіки (С. Гончаренко, І. Зязюн, С. Максименко); діяльності та її суб'єкта (К. Абульханова-Славська, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн); міжособистісного спілкування (Г. Андреева, О. Бодальов, М. Каган, В. Кан-Калік, О. Леонтьєв, Б. Ломов); професіографічного та особистісно орієнтованого підходу (І. Бех, М. Вікуліна), наукові доробки щодо готовності студентів до майбутньої професійної діяльності (М. Дяченко та Л. Кандибович, Л. Кондрашова, Ю. Кулюткін та Г. Сухобська, С. Максименко та О. Пелех, В. Маркова, В. Чайка); положення, що стосуються проблем організації навчання у вищій школі (В. Журавський, О. Мороз, О. Падалка та В. Юрченко, Л. Романишина).

Експериментальна база та етапи дослідження. Дослідження проводилось на базі

Тернопільського національного економічного університету, Національного університету державної податкової служби України, Волинського національного університету імені Лесі Українки, Вінницького торговельно-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету, Буковинської державної фінансової академії. До дослідно-експериментальної роботи було залучено 583 студенти та 300 випускників ВНЗ економічного профілю.

На першому етапі (2004 – 2005 рр.) проаналізовано філософську, психолого-педагогічну, методичну та лінгвістичну літературу з питань професійного спілкування, сформульовано основні поняття і теоретичну базу експериментального дослідження, розроблено програму дослідно-експериментальної роботи, здійснено констатувальний експеримент.

На другому етапі (2005 – 2006 рр.) визначено основні критерії та показники рівнів готовності майбутнього економіста до професійного спілкування, удосконалено професіограму економіста, розроблено теоретичну модель підготовки майбутніх фахівців до феномена, що досліджується.

На третьому етапі (2006 – 2009 рр.) експериментально перевірено ефективність педагогічних умов підготовки майбутніх економістів до професійного спілкування у процесі вивчення гуманітарних дисциплін, систематизовано та узагальнено результати дослідження, здійснено математичну та статистичну обробку даних експериментальної роботи, сформульовано висновки дослідження, оформлено дисертаційну роботу.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає у тому, що *вперше*:

–визначено й експериментально перевірено педагогічні умови підготовки майбутніх економістів до професійного спілкування у процесі вивчення гуманітарних дисциплін у ВНЗ: формування позитивної мотивації через реалізацію особистісно орієнтованого підходу; забезпечення логіки побудови змісту навчання у послідовності комунікативного, лінгвістичного, процесуального, психофізіологічного елементів; організація навчального комунікативного простору та моделювання комунікативних ситуацій професійного характеру; оволодіння інтегрованим змістом спецкурсу на основі ідей контекстного навчання. Вищеназвані умови у сукупності відображають і реалізують цільовий, змістовий та процесуальний компоненти підготовки майбутніх економістів до професійного спілкування у процесі вивчення гуманітарних дисциплін;

–розроблено теоретичну модель підготовки майбутніх економістів до професійного спілкування у процесі вивчення гуманітарних дисциплін, складовими якої є морфологічні та структурно-функціональні взаємозв'язки мети, завдань, загально-дидактичних і специфічних принципів, умов та етапів підготовки (пропедевтичний, навчально-моделювальний, результативно-аналітичний), змісту, методів і форм підготовки; а також діагностичний комплекс (критерії та показники) для визначення рівнів готовності майбутнього економіста до професійного

спілкування.

Дослідження забезпечило можливість *конкретизувати*:

–структуру професійного спілкування майбутнього економіста, компоненти його готовності до професійного спілкування (мотиваційний, змістовий та операційно-процесуальний);

–професіограму економіста з позиції ділової комунікації, елементами якої є професійні та комунікативні здібності, якості, знання, уміння, навички та компетенції.

Подальшого розвитку набули положення про підготовку майбутніх економістів до професійного спілкування з позиції компетентнісного підходу.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що розроблено навчально-методичне забезпечення спецкурсу «Основи підготовки майбутніх економістів до професійного спілкування», який складається з програми курсу, орієнтованої структури залікового кредиту, завдань для самостійної та індивідуальної роботи, змістових модулів і комплексної контрольної роботи, програми тренінгу, основної та додаткової літератури.

Результати дослідження можуть бути використані під час організації виробничої практики, читання навчальних дисциплін гуманітарного блоку, а також для написання підручників і посібників для студентів ВНЗ.

Результати дослідження впроваджені в навчально-виховний процес Тернопільського національного економічного університету (довідка № 126 – 06/1122 від 30.06.2009 р.), Національного університету державної податкової служби України (довідка № 2436/01–12 від 17.09.2009 р.), Волинського національного університету імені Лесі Українки (довідка № 3/3432 від 13.10.2009 р.), Вінницького торговельно-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету (довідка № 01–27/2813 від 19.10.2009 р.), Буковинської державної фінансової академії (довідка № 8 від 19.01.2010 р.).

Особистий внесок автора. Усі представлені в дисертації наукові результати отримані автором самостійно.

В опублікованій у співавторстві з В. Чайкою статті «Підготовка майбутнього економіста до професійного спілкування в процесі вивчення гуманітарних дисциплін: аналіз практики» внеском здобувача є сформульовані й обґрунтовані наукові положення, висновки та рекомендації щодо діагностики рівня готовності майбутніх економістів до організації конструктивного професійного діалогу.

Вірогідність результатів дослідження забезпечено ґрунтовним теоретичним аналізом проблеми; застосуванням комплексу методів, адекватних об'єкту, предмету, меті та завданням дослідження; дослідно-експериментальною перевіркою висунутої гіпотези; репрезентативністю вибору студентів, які брали участь у дослідно-експериментальній роботі; єдністю кількісного та якісного аналізу експериментальних даних.

Апробація і впровадження результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження доповідались, обговорювалися та отримали позитивну оцінку на чотирьох міжнародних науково-практичних конференціях «Проблеми та перспективи лінгвістичних досліджень в умовах глобалізаційних процесів» (м. Тернопіль, 2007 р.), «Сучасні тенденції розвитку освіти в Україні та за кордоном» (м. Горлівка, 2008 р.), «Освіта та наука в умовах глобальних викликів» (м. Сімферополь – Судак, 2009 р.), «Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології» (м. Тернопіль, 2009 р.); на всеукраїнській науково-практичній конференції «Педагогічне мислення в контексті теоретико-методичної спадщини А. С. Макаренка і сучасної педагогіки» (м. Рівне, 2008 р.).

Публікації. Основний зміст дисертаційного дослідження висвітлено в 13 наукових працях, з них публікацій у виданнях, затверджених ВАК України – 9 (1 – у співавторстві), 1 – методична розробка. Результати дослідження оприлюднені в 3 доповідях на наукових конференціях.

Структура й обсяг дисертації. Робота складається зі списку умовних скорочень, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Основний зміст дисертації викладено на 167 сторінках комп'ютерного тексту, в тому числі 16 таблиць на 14 сторінках, 8 рисунків на 8 сторінках. Робота містить 9 додатків на 58 сторінках. Список використаних джерел охоплює 271 найменування та займає 23 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність проблеми дослідження, визначено його мету, завдання, об'єкт, предмет, методи, методологічні та теоретичні засади; сформульовано гіпотезу, розкрито наукову новизну, практичне значення результатів наукового пошуку, доведено їх вірогідність; подано відомості про апробацію й упровадження результатів дослідження.

У першому розділі – «**Підготовка майбутніх економістів до професійного спілкування як педагогічна проблема**» – проаналізовано проблему дослідження з позиції філософії, психології, педагогіки та методики викладання гуманітарних дисциплін; охарактеризовано основні підходи до визначення поняття «спілкування»; обґрунтовано зміст поняття «професійне спілкування економіста»; проаналізовано результати констатувального експерименту.

Результати аналізу поняття «спілкування» з погляду філософії (М. Бахтін, О. Більнов, М. Бубер, М. Каган, С. Керкегор, К. Ясперс), психології (Г. Андрєєва, О. Бодальов, О. Леонтєв, М. Лісіна, Б. Ломов, В. Мясішев, Л. Петровська), педагогіки (Н. Волкова, І. Зязюн, В. Кан-Калік, А. Мудрік, І. Риданова) свідчать про різноманітність інтерпретацій феномена, що досліджується, та існування двох основних підходів щодо його тлумачення – інформаційного і діяльнісного.

Аналіз наукової літератури (Г. Андрєєва, Г. Бороздіна, О. Злобіна, Л. Палюк, К. Саломатов, С. Шатілов) дали змогу стверджувати, що професійне спілкування економіста є мовленнєвою взаємодією фахівця у сфері економічних відносин із партнерами, колегами, клієнтами

підприємства чи установи в умовах професійної діяльності. Статус кожного зі співрозмовників тут чітко визначений, а сам процес спілкування є вирішенням виробничих питань засобами впливу на погляди, емоції чи поведінку комунікантів і здійснюється відповідно до функцій і поставлених цілей.

У процесі дослідження визначено мету і завдання професійного спілкування економіста (обґрунтування запропонованих варіантів розв'язання економічних проблем, обговорення економічних кризових ситуацій і пошук шляхів виходу з них; досягнення консенсусу у переговорах; обговорення заходів щодо забезпечення режиму економії), розглянуто його структуру в єдності рівнів (рівень субординаційних стосунків, рівень стосунків між членами групи, які пов'язані з координацією спільної діяльності, рівень спілкування в системі «людина-комп'ютер»), форм (ділова бесіда, професійна дискусія, ділові переговори, ділова нарада, службова телефонна розмова, прес-конференція), етапів (визначення мети та налагодження контакту, уточнення предмета спілкування і поглядів учасників, обговорення проблеми, прийняття рішення), функцій (соціально-психологічної перцепції, мотиваційна, інформаційна, прогностична, організаційна, коректувальна, оцінювально-регулювальна).

Обґрунтовано доцільність дослідження проблеми вивчення гуманітарних дисциплін у ВНЗ економічного профілю, актуальність якої зумовлена завданнями реформування сучасної освіти.

Гуманітарна підготовка майбутніх економістів передбачає гуманітаризацію процесів навчання і виховання, а її метою є формування духовних цінностей та аксіологічно зорієнтованого гуманістичного мислення у майбутніх фахівців, їх моральності, духовності, психічного та фізичного здоров'я.

Аналіз результатів констатувального експерименту свідчить про недостатній рівень підготовки майбутніх економістів до професійного спілкування у ВНЗ, що виявляється у відсутності позитивної мотивації і недостатньому усвідомленні значення комунікативної підготовки для ефективного вирішення завдань професійної діяльності. Серед причин такого стану готовності необхідно виділити низьку мотивацію і небажання студентів формувати та розвивати вміння і навички професійного спілкування; невідповідність тематики навчальних курсів реальним ситуаціям і завданням професійної діяльності; відсутність налагодженої взаємодії між економічним університетом та реальним сектором економіки.

У другому розділі – «Науково-методичні аспекти підготовки майбутніх економістів до професійного спілкування у процесі вивчення гуманітарних дисциплін» – на основі аналізу теорії та практики навчання в економічному ВНЗ з'ясовано зміст і структуру готовності майбутніх економістів до професійного спілкування; виявлено критерії та показники визначення рівнів готовності майбутніх економістів до професійного спілкування; удосконалено професіограму економіста; визначено педагогічні умови, які сприяють підвищенню ефективності підготовки

майбутніх економістів до професійного спілкування; розроблено теоретичну модель цього процесу.

Результати аналізу наукової літератури (Ш. Амонашвілі, Л. Гапоненко, М. Дяченко, Л. Кандибович, Я. Коломинський, Л. Кондратова, Б. Ломов) дали змогу констатувати, що готовність майбутнього економіста до професійного спілкування – це така властивість особистості, що визначає здатність і забезпечує успішне виконання усіх професійних функцій фахівця економічного профілю у процесі його професійної комунікативної взаємодії зі співрозмовниками з метою створення продукту, послуги чи їх обміну, та є засобом підвищення ефективності професійної діяльності. Готовність до професійного спілкування, що складається із мотиваційного, змістового та операційно-процесуального компонентів, є складовою загальної готовності майбутнього економіста до професійної діяльності та набувається під час навчальних занять у ВНЗ.

Особливого значення у підготовці майбутніх економістів до професійного спілкування в освітньо-розвивальному середовищі ВНЗ набуває компетентнісний підхід як передумова трансформації набутих знань, умінь і навичок у компетентності. Реалізація компетентнісного підходу в освітньому процесі базується на дотриманні низки дидактичних умов, основною з яких є чітке усвідомлення учасниками навчального процесу дидактичної специфіки, закладеної у поняття «компетентність», що може характеризувати як певний етап освітнього процесу, так і його результат.

Удосконалено професіограму фахівця-економіста, основними компонентами якої є професійні та комунікативні здібності, якості, знання, уміння, навички та компетенції.

Зміст підготовки майбутніх фахівців до професійного спілкування у процесі вивчення гуманітарних дисциплін в освітньо-розвивальному середовищі ВНЗ економічного профілю забезпечується як вибором наближених до реалій професійної діяльності тем і ситуацій спілкування, так і визначеним комплексом необхідних комунікативних знань, умінь та навичок, якими майбутній економіст повинен оволодіти під час здобуття університетської освіти.

На основі результатів аналізу психолого-педагогічної літератури, даних експериментальної роботи і власного досвіду роботи у ВНЗ економічного профілю розроблено теоретичну модель підготовки майбутніх економістів до професійного спілкування (див. рис. 1).

Важливими складовими моделі підготовки майбутніх економістів до професійного спілкування є комплекс таких взаємопов'язаних і взаємозалежних компонентів як мета, завдання, загальнодидактичні та специфічні принципи, педагогічні умови й етапи (пропедевтичний, навчально-моделювальний, результативно-аналітичний) підготовки, зміст, методи (тренінги, рольові та ділові ігри, тестування) і форми підготовки (лекція-дискурс, семінар-обговорення, практичне заняття, консультація, самостійна й індивідуальна робота), критерії та показники

визначення рівнів (низький, середній, високий) готовності, системна імплементація яких забезпечує необхідний результат підготовки – готовність студента брати активну участь у діловій комунікації.

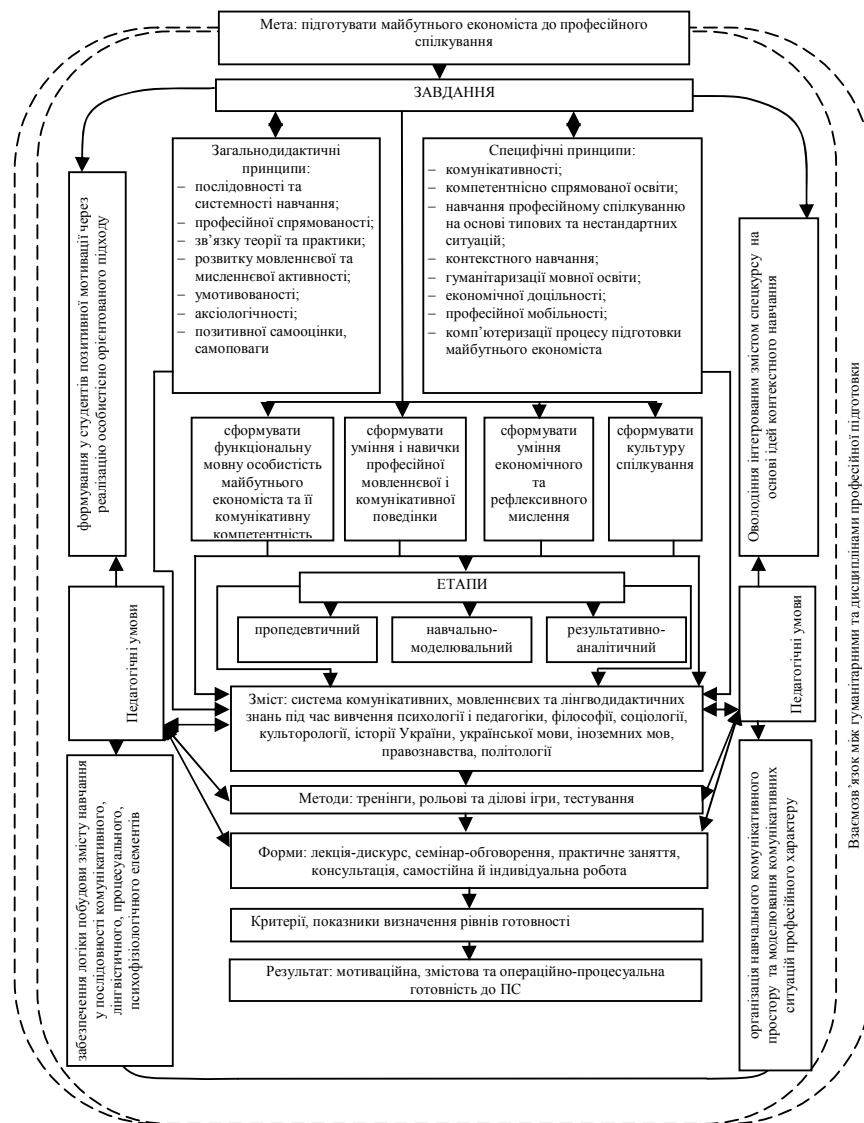

Рис. 1. Модель підготовки майбутнього економіста до професійного спілкування у процесі вивчення гуманітарних дисциплін

У третьому розділі – «Дослідження ефективності педагогічних умов підготовки майбутніх економістів до професійного спілкування у процесі вивчення гуманітарних дисциплін» – охарактеризовано етапи експериментальної роботи, яка була спрямована на перевірку педагогічних умов підготовки майбутніх економістів до професійного спілкування; проаналізовано результати педагогічного експерименту.

Педагогічний експеримент складався із констатувального (для виявлення і діагностики рівня

готовності майбутніх економістів до професійного спілкування), формувального (з підготовки майбутніх економістів до професійного спілкування у процесі вивчення гуманітарних дисциплін) і контрольного (порівняння результатів до та після проведення експериментальної роботи).

В експерименті взяли участь 583 студенти першого-четвертого курсів навчання, із яких 293 (11 груп) становили експериментальні групи та 290 (9 груп) – контрольні.

Метою експерименту була перевірка педагогічних умов підготовки майбутніх економістів до професійного спілкування у процесі вивчення гуманітарних дисциплін. Для реалізації першої педагогічної умови (формування позитивної мотивації через реалізацію особистісно орієнтованого підходу) було здійснено діагностику особливостей студентської аудиторії експериментальних груп; створено позитивний емоційний фон на практичних заняттях завдяки використанню вправ, рольових і ділових ігор, тематика яких є актуальною для майбутніх фахівців економічного профілю; створено умови для самопізнання та ініціативності майбутніх економістів, з-поміж яких: активізація пізнавальної і навчально-творчої діяльності, формування гуманістично спрямованої особистості та її здатності до рефлексії, розвиток умінь застосування отриманих знань та здобуття нових, необхідні для інноваційної діяльності підприємства тощо.

Для реалізації другої педагогічної умови (забезпечення логіки побудови змісту навчання у послідовності комунікативного, лінгвістичного, процесуального, психофізіологічного елементів) роботу зі студентами експериментальних груп було організовано таким чином, щоб набуті ними на практичних заняттях комунікативні уміння і навички трансформувати у компетентності. Це сприяло здатності обирати оптимальні стратегії поведінки у тій чи іншій ситуації професійної діяльності, спрямуванню навичок професійної взаємодії на досягнення визначених цілей, налагодженню ефективної системи управління діяльністю суб'єкта господарювання тощо.

Для реалізації третьої педагогічної умови (організація навчального комунікативного простору та моделювання комунікативних ситуацій професійного характеру) у роботі з експериментальними групами було забезпечено зв'язок тематики навчальних програм дисциплін гуманітарного циклу з типовими ситуаціями професійної діяльності економіста, де передумовою ефективного виконання завдань став рівень сформованості вмінь професійного спілкування, що сприяло активізації комунікативного потенціалу та комунікативної свідомості майбутнього фахівця, інтенсифікації процесу обміну інформацією, комунікативній комфортності тощо.

Для реалізації четвертої педагогічної умови (оволодіння інтегрованим змістом спецкурсу на основі ідей контекстного навчання) в основу роботи зі студентами експериментальних груп було покладено концепцію, яка базувалась на необхідності моделювання предметного і соціального змісту професійного спілкування, модернізації підходів до формування мовної особистості ВНЗ економічного профілю як майбутнього активного учасника внутрішньодержавних і міжнародних

проектів у бізнес-середовищі.

Описано експериментальне дослідження, яке здійснювалося у процесі вивчення гуманітарних дисциплін. Серед основних методів підготовки майбутніх економістів до професійного спілкування були тренінги, рольові та ділові ігри, тестування.

Рівні готовності до професійного спілкування у студентів КГ та ЕГ визначались за її основними компонентами (див. табл. 1). Сформованість кожного з компонентів перевірялась такими способами: мотиваційний – за допомогою методики К. Замфір у модифікації А. Реана; змістовий – за допомогою комплексної контрольної роботи; операційно-процесуальний – за допомогою таких тестів як «Оцінка комунікативних умінь», «Визначення рівня комунікативної взаємодії з оточуючими людьми», «Рівень самоконтролю у спілкуванні».

Для визначення рівнів сформованості мотиваційного компонента готовності до професійного спілкування було проаналізовано результати методики К. Замфір у модифікації А. Реана «Мотивація професійної діяльності» та отримані такі дані: у 19,7 % студентів КГ та 6,5 % студентів ЕГ спостерігався низький рівень мотивації; у 55,2 % студентів КГ та 56,3 % студентів ЕГ – середній рівень мотивації; у 25,1 % студентів КГ та 37,2 % студентів – високий рівень мотивації.

Таблиця 1

Рівні сформованості готовності до професійного спілкування майбутніх економістів за основними компонентами

Рівні	Компоненти готовності майбутніх економістів до професійного спілкування					
	Мотиваційний		Змістовий		Операційно-процесуальний	
	КГ (%)	ЕГ (%)	КГ (%)	ЕГ (%)	КГ (%)	ЕГ (%)
Низький	19,7	6,5	45,3	31,2	11,0	8,7
Середній	55,2	56,3	27,7	39,5	64,0	56,2
Високий	25,1	37,2	27,0	29,3	25,0	35,1

Рівень сформованості змістового компонента готовності до професійного спілкування перевірено за допомогою комплексної контрольної роботи зі спецкурсу «Основи підготовки майбутніх економістів до професійного спілкування» і отримано такі результати: з низьким рівнем сформованості змістового компонента виявлено 45,3 % студентів КГ та 31,2 % студентів в ЕГ; з середнім рівнем – 27,7 % студентів у КГ та 39,5 % студентів в ЕГ; з високим – 27,0 % студентів у КГ та 29,3 % студентів в ЕГ.

Для визначення рівнів сформованості операційно-процесуального компонента готовності до професійного спілкування було проаналізовано результати виконання тестів «Оцінка комунікативних умінь», «Визначення рівня комунікативної взаємодії із оточуючими людьми», «Рівень самоконтролю у спілкуванні» та отримано такі дані: у 11,0 % студентів КГ та 8,7 % студентів ЕГ спостерігався низький рівень сформованості операційно-процесуального компонента; у 64,0 % студентів КГ та 56,2 % студентів ЕГ – середній рівень; у 25,0 % студентів КГ

та 35,1 % студентів ЕГ – високий рівень.

Для встановлення достовірності різниці отриманих результатів використано методи математичної статистики.

Аналіз результатів, отриманих до та після експерименту, дає змогу констатувати той факт, що визначені педагогічні умови підготовки студентів вищої економічної школи до професійного спілкування у процесі вивчення гуманітарних дисциплін є ефективними.

ВИСНОВКИ

Ґрунтуючись на дослідженнях філософської, психолого-педагогічної, методичної літератури й емпіричних матеріалів здійснено теоретичне узагальнення і запропоновано новий підхід до вирішення наукової проблеми – вдосконалення підготовки майбутніх економістів до професійного спілкування у процесі вивчення гуманітарних дисциплін.

Сформовано низку висновків концептуально-теоретичного, методичного та науково-практичного характеру, в яких відображено вирішення основних завдань відповідно до поставленої мети.

1. Сучасний ринок, якому властивий конкурентний характер, вимагає від фахівця економічного профілю не лише знань перебігу економічних процесів, результатів аналітичних досліджень, а й правил і прийомів професійного спілкування, норм поведінки, способів урегулювання конфліктів. Лише економіст з високим рівнем професійних знань, комунікативних навичок, умінь ведення дискусій та побудови міжособистісних стосунків спроможний результативно виконувати завдання професійної діяльності.

Рівень підготовки майбутніх фахівців економічного профілю, який безпосередньо залежить від поєднання гуманітарної освіти з професійною кваліфікацією, має значний вплив на темпи зростання продуктивності праці, обсяги виробництва, морально-психологічний клімат у колективі, згуртованість і дисциплінованість кадрів.

2. Результати аналізу сучасних психолого-педагогічних досліджень дають можливість дійти висновку про те, що професійне спілкування економіста відрізняється від професійного спілкування фахівців інших галузей специфічністю змісту та структури. Аналіз різних підходів до трактування суті професійного спілкування дав змогу констатувати, що професійне спілкування є важливим системним елементом цілісної і результативної діяльності економіста. Зумовлене специфікою мовленнєвої взаємодії фахівця у сфері економічних відносин із партнерами, колегами, замовниками підприємства чи установи в умовах професійної діяльності, де статус кожного зі співрозмовників є чітко визначеним, а сам процес комунікації є вирішенням виробничих питань засобами впливу на погляди, емоції чи поведінку комунікантів, професійне спілкування здійснюється відповідно до функцій і поставлених цілей.

Структура професійного спілкування майбутнього економіста складається із мети та завдань (обґрунтування запропонованих варіантів розв'язання економічних проблем, обговорення економічних кризових ситуацій та пошук шляхів виходу з них, досягнення консенсусу у переговорах, обговорення заходів щодо забезпечення режиму економії), рівнів (рівень субординаційних стосунків, рівень стосунків між членами групи, які пов'язані з координацією спільної діяльності, рівень спілкування в системі «людина-комп'ютер»), форм (ділова бесіда, професійна дискусія, ділові переговори, ділова нарада, службова телефонна розмова, прес-конференція), етапів (визначення мети і налагодження контакту, уточнення предмета спілкування та поглядів учасників, обговорення проблеми, прийняття рішення), функцій (соціально-психологічної перцепції, мотиваційна, інформаційна, прогностична, організаційна, коректувальна, оцінювально-регулювальна).

3. Недостатня розробленість проблеми професіографічного підходу до підготовки студентів ВНЗ економічного профілю у професійній педагогіці, результатом реалізації якої повинна стати готовність майбутніх економістів до ефективного здійснення завдань професійної та професійно-комунікативної діяльності, зумовила об'єктивну необхідність удосконалення професіограми економіста таким чином, щоб вона відображала не лише спеціальні, а й комунікативні здібності, якості, знання, уміння, навички та компетенції. Вони є невід'ємною складовою професійних здібностей, якостей, знань, умінь, навичок та компетенцій економіста, засобом їх реалізації та взаємної координації.

4. Результати аналізу теоретичних джерел і практичних напрацювань щодо формування готовності майбутніх економістів до професійного спілкування у ВНЗ дали змогу встановити, що готовність є такою властивістю особистості, яка визначає її спроможність і забезпечує успішне виконання усіх професійних функцій у процесі професійної комунікативної взаємодії зі співрозмовниками з метою створення продукту, послуги чи їх обміну, та слугує засобом підвищення ефективності професійної діяльності. Успішність прояву цієї якості залежить від рівня його комунікативної компетентності, культури спілкування, знань норм і правил мовленнєвої поведінки та етикету, функціональності мовної особистості майбутнього фахівця економічного профілю.

Структура готовності майбутнього економіста до професійного спілкування складається із послідовної єдності мотиваційного, змістового й операційно-процесуального компонентів. Основними критеріями мотиваційного компонента є професійно-економічна спрямованість особистості студента та прагнення до реалізації власних можливостей у спілкуванні; змістового компонента – інформаційна обізнаність і ступінь засвоєння системи комунікативних знань у контексті вивчення гуманітарних і фахових дисциплін; операційно-процесуального компонента – практична підготовленість і планування власних комунікативних дій з метою вирішення завдань

майбутньої професійної діяльності.

На основі визначених показників і критеріїв виділено рівні готовності: низький, середній та високий.

5. Розроблено теоретичну модель підготовки майбутнього економіста до професійного спілкування у процесі вивчення гуманітарних дисциплін, під якою розуміємо комплекс взаємопов'язаних і взаємозалежних компонентів, метою якого є формування особистісних, професійних і комунікативних якостей, дидактико-технологічних знань, умінь, навичок професійного спілкування та здатності переносити їх у нові умови; забезпечення можливості керувати комунікативною підготовкою майбутніх фахівців економічного профілю у визначеному напрямі.

6. Теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено педагогічні умови, які перебувають у тісному взаємозв'язку (формування позитивної мотивації через реалізацію особистісно орієнтованого підходу; забезпечення логіки побудови змісту навчання у послідовній єдності комунікативного, лінгвістичного, процесуального, психофізіологічного елементів; організація навчального комунікативного простору та моделювання комунікативних ситуацій професійного характеру; оволодіння інтегрованим змістом спецкурсу на основі ідей контекстного навчання. Вищезазвані педагогічні умови відображають і реалізують цільовий, змістовий та процесуальний компоненти підготовки майбутніх економістів до професійного спілкування у процесі вивчення гуманітарних дисциплін.

7. Підтверджено ефективність реалізації педагогічних умов підготовки майбутніх економістів до професійного спілкування у процесі вивчення гуманітарних дисциплін. У результаті цілеспрямованого психолого-педагогічного впливу студенти експериментальної групи підвищили свій рівень розуміння та реагування на сказане співрозмовником, аргументації власної позиції, контролювання емоційної сфери, висловлення та сприймання конструктивних критичних зауважень.

Як підтвердили результати дослідження, в експериментальних групах відбулись суттєві позитивні зміни. Зокрема відсоток студентів ЕГ із низьким рівнем компонентів готовності виявився меншим, ніж відсоток студентів КГ: мотиваційний компонент – на 13,2 %, змістовий – на 14,1 %, операційно-процесуальний – на 2,3 %. Щодо середнього рівня готовності, то в експериментальних групах під час визначення операційно-процесуального компонента зафіксовано меншу кількість студентів із середнім рівнем, ніж у контрольних групах на 7,8 %. Проте, відсоток студентів із середнім рівнем, при визначенні мотиваційного та змістового компонентів, у студентів ЕГ більший, ніж у студентів КГ відповідно на 1,1 % та 11,8 %. Щодо високого рівня готовності, то результати студентів експериментальних груп під час визначення усіх компонентів перевищують показники контрольних груп: мотиваційний – на 12,1 %, змістовий

– на 2,3 %, операційно-процесуальний – на 10,1 %.

Порівняння кількісних показників, одержаних у результаті експериментальної роботи, свідчить про те, що рівень готовності до професійного спілкування у студентів експериментальних груп значно вищий, ніж у контрольних групах. Цей факт доводить ефективність педагогічних умов підготовки майбутніх фахівців економічного профілю до феномена, який досліджується.

Проведене дослідження не претендує на вичерпне розв'язання усіх аспектів проблеми підготовки майбутніх економістів до професійного спілкування у процесі вивчення гуманітарних дисциплін. Перспективи подальших досліджень полягають в обґрунтуванні можливостей використання сучасних інформаційних технологій у системі підготовки майбутніх економістів до професійного спілкування; узагальненні зарубіжного досвіду гуманітарної підготовки майбутніх фахівців економічного профілю; вивченні особливостей формування комунікативної культури в умовах кредитно-трансферної системи організації навчання.

Основні положення дисертації відображено в таких публікаціях:

Навчально-методичні матеріали

1. Ярошук І. Д. Основи підготовки майбутніх економістів до професійного спілкування : [Програма спецкурсу]. / І. Д. Ярошук. – Тернопіль : ТАЙП, 2009. – 44 с.

Статті у наукових фахових виданнях

2. Ярошук І. Д. Аксиологічний підхід у формуванні мовної поведінки майбутніх економістів / І. Д. Ярошук // Молодь і ринок. – 2007. – № 10 (33). – С. 106–108.

3. Ярошук І. Д. Про необхідність розвитку навичок мовленнєвої діяльності у випускників економічного вищого навчального закладу / І. Д. Ярошук // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Педагогіка. – Тернопіль : Видавничий відділ ТНПУ, 2008. – № 4. – С. 120-124.

4. Ярошук І. Д. Професійна підготовка майбутніх економістів: проблема формування основ професійного спілкування / І. Д. Ярошук // Вісник Прикарпатського університету. Серія: Педагогіка. – Івано-Франківськ : Видавничо-дизайнерський відділ ЦІТ Прикарпатського національного університету, 2008. – Випуск XXI. Частина 1. – С. 379-385.

5. Ярошук І. Д. Професійне спілкування як компонент гуманітарної підготовки майбутнього фахівця економічного профілю / І. Д. Ярошук // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. – Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2008. – Випуск 15. – С. 170-172.

6. Ярошук І. Д. Психолого-педагогічні та лінгвістичні аспекти дослідження проблеми

формування мовленнєвої поведінки майбутніх економістів / І. Д. Ярошук // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія. – Вінниця : Едельвейс і К, 2008. – Випуск 22. – С. 269-274.

7. Ярошук І. Д. Використання інноваційних технологій у підготовці майбутніх економістів до професійного спілкування в процесі вивчення гуманітарних дисциплін / І. Д. Ярошук // Вища освіта України. – № 3. – 2009. – Тематичний випуск «Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології». – Київ : Гнозис, 2009. – С. 500-502.

8. Ярошук І. Д. Організація і зміст дослідно-експериментальної роботи з підготовки майбутнього економіста до професійного спілкування / І. Д. Ярошук // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. – Тернопіль : Видавничий відділ ТНПУ, 2009. – № 2. – С. 76-82.

9. Ярошук І. Д. Підготовка майбутнього економіста до професійного спілкування в процесі вивчення гуманітарних дисциплін: аналіз практики / І. Д. Ярошук, В. М. Чайка // Науковий вісник Чернівецького університету. Серія: Педагогіка та психологія. – Чернівці : Друкарня Чернівецького університету, 2009. – Випуск 465. – С. 199-211.

10. Ярошук І. Д. Теоретичне обґрунтування професіограми економіста з позицій ділової комунікації / І. Д. Ярошук // Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки. – Черкаси : Видавничий відділ Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, 2009. – Випуск 148. – С. 130-135.

Інші публікації

11. Ярошук І. Д. Прагмалігвістичний аспект у формуванні мовленнєвої поведінки майбутніх економістів / І. Д. Ярошук // Проблеми та перспективи лінгвістичних досліджень в умовах глобалізаційних процесів : збірник матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. (30–31 жовт. 2007 р.) – Тернопіль, 2007. – С. 190–192.

12. Ярошук І. Д. Значення професійно-педагогічного мислення у розвитку мовленнєвих навичок майбутнього фахівця / І. Д. Ярошук // Педагогічне мислення в контексті теоретико-методичної спадщини А. С. Макаренка і сучасної педагогіки : збірник матеріалів всеукр. наук.-практ. конф. (27-28 берез. 2008 р.). – Рівне, 2008. – С. 65–68.

13. Ярошук І. Д. Формування системи гуманітарних знань у майбутніх фахівців економічного профілю / І. Д. Ярошук // Освіта і наука в умовах глобальних викликів : збірник матеріалів другої міжнар. наук.-практ. конф. (12–14 черв. 2009 р.). – Т. 1. – Сімферополь: ЦРОНІ, 2009. – С. 36–37.

АНОТАЦІЇ

Ярошук І. Д. Підготовка майбутніх економістів до професійного спілкування у процесі вивчення гуманітарних дисциплін. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності

13.00.04. – теорія і методика професійної освіти. – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, 2010.

Дисертаційна робота є теоретико-експериментальним дослідженням проблеми підготовки майбутніх економістів до професійного спілкування у процесі вивчення гуманітарних дисциплін.

На основі аналізу філософської, психолого-педагогічної та методичної літератури в роботі теоретично обґрунтовано зміст і структуру професійного спілкування економіста; удосконалено професіограму економіста; визначено та конкретизовано критерії і показники, охарактеризовано рівні готовності майбутнього економіста до професійного спілкування.

Розроблено теоретичну модель підготовки майбутніх економістів до професійного спілкування у процесі вивчення гуманітарних дисциплін.

Визначено й експериментально перевірено педагогічні умови підготовки майбутніх економістів до професійного спілкування у процесі вивчення гуманітарних дисциплін.

Ключові слова: професійне спілкування економіста, готовність до професійного спілкування, модель підготовки до професійного спілкування, педагогічні умови, гуманітарна підготовка, компетентнісний підхід.

Ярошук И. Д. Подготовка будущих экономистов к профессиональному общению в процессе изучения гуманитарных дисциплин. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04. – теория и методика профессионального образования. – Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка, Тернополь, 2010.

Диссертация является теоретико-экспериментальным исследованием проблемы подготовки будущих экономистов к профессиональному общению в процессе изучения гуманитарных дисциплин.

С учётом анализа философской, психолого-педагогической и методологической литературы в работе теоретически обоснованы содержание и структура профессионального общения экономиста; усовершенствована профессиограмма экономиста; определены и конкретизированы критерии и показатели, выделены уровни готовности будущего экономиста к профессиональному общению.

Проанализирована практика подготовки будущих экономистов к профессиональному общению в высшей экономической школе. Установлено, что процесс подготовки будущих экономистов к профессиональному общению имеет поэтапный характер, а его результативность обеспечивается реализацией педагогических условий, способствующих формированию готовности

будущих специалистов в экономической сфере к профессиональному общению.

Научная новизна и теоретическое значение исследования состоит в том, что впервые фундаментально исследована проблема подготовки будущих экономистов к профессиональному общению в процессе изучения гуманитарных дисциплин.

Детально исследована структура готовности будущего экономиста к профессиональному общению, основу которой составляют мотивационный, содержательный и операционно-процессуальный компоненты. Главными критериями мотивационного компонента являются профессионально-экономическая направленность личности студента и стремление к реализации собственных возможностей в общении; содержательного компонента – информационная осведомлённость и степень усвоения системы коммуникативных знаний в контексте изучения гуманитарных и профессиональных дисциплин; операционно-процессуального компонента – практическая подготовленность и планирование личных коммуникативных действий с целью решения заданий будущей профессиональной деятельности.

На основе определения показателей и критериев выделены уровни готовности: низкий, средний и высокий.

Усовершенствована профиограмма экономиста таким образом, чтобы в ней отражались не только специальные, но и коммуникативные способности, качества, знания, умения, навыки и компетенции, поскольку они являются неотъемлемой частью профессиональных способностей, качеств, знаний, умений, навыков и компетенций, средством их реализации и взаимной координации.

На основе анализа научной литературы и эмпирического материала подготовки специалистов разработана теоретическая модель подготовки будущих экономистов к профессиональному общению в процессе изучения гуманитарных дисциплин, которая отображает взаимодействие разных компонентов. Её целью является формирование личностных, профессиональных и коммуникативных качеств, дидактико-технологических знаний, умений, навыков профессионального общения и способности применять их в новых условиях. Выделены три этапа формирования готовности будущих экономистов к профессиональному общению в процессе изучения гуманитарных дисциплин, среди которых пропедевтический, учебно-моделирующий, результативно-аналитический.

Разработана программа спецкурса «Основы подготовки будущих экономистов к профессиональному общению».

Определены и экспериментально проверены педагогические условия повышения эффективности подготовки студентов высшей экономической школы к профессиональному общению в процессе изучения гуманитарных дисциплин.

Дальнейшего развития приобрели тезисы о подготовке будущих экономистов к

професійному общенню с позиции компетентностного подходу.

Практичне значення отриманих результатів состоить в тому, що по результатам дослідження розробтан учебний курс «Основи підготовки будучих економістів к професійному общенню», направлений на формування готовності будучих спеціалістів в сфері економіки к професійному общенню.

Результати дослідження можуть бути использовані в процесі організації виробничої практики, читання учебних курсов гуманітарного блоку, а також в написанні учебників и посібий для студентів вищих учебних заведень.

Ключевые слова: професійне общення економіста, готовність к професійному общенню, модель підготовки к професійному общенню, педагогічні умови, гуманітарна підготовка, компетентностний подход.

Yaroshchuk I. D. Preparation of the future economists for the professional communication in the process of studying the humanities. – Manuscript.

Thesis for candidate degree in Pedagogical sciences, speciality 13.00.04. – Theory and Methodology of Professional Education. – Ternopil Volodymyr Hnatyuk National Pedagogical University, Ternopil, 2010.

The thesis is a theoretical and experimental research of the problem of preparation of the future economists for the professional communication in the process of studying the humanities.

On the basis of analysis of philosophical, psychological-pedagogical and methodological literature it has been defined the content and structure of the professional communication of the economist, improved the professiogram of the economist, determined the criteria and indices of the level of readiness of the future economist for the professional communication.

The thesis presents the model of preparation of the future economists for the professional communication in the process of studying the humanities and its model.

The experimental study has confirmed the efficiency of pedagogical conditions of preparation of the future economists for the professional communication in the process of studying the humanities.

Key words: professional communication of the economist, readiness for the professional communication, model of preparation for the professional communication, pedagogical conditions, studying the humanities, competence approach.

Підписано до друку 10.08.2010 р.
Формат 60×84 1/16. Гарнітура «Times».
Друк офсетний. Умовн. друк. арк. 0,9.
Наклад 100 прим. Зам. № 83.

Редакційно-видавничий відділ
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка.
Вул. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 460027